

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2023, 4(1), s. 58-70.

Sosyo-Kültürel Değerler Bağlamında Sanat Sosyolojisi

Öğr. Gör. Dr. Merve TEMİZER GÜNEŞ

Sosyo-Kültürel Değerler Bağlamında Sanat Sosyolojisi*Merve TEMİZER GÜNEŞ¹**Özet**

İnsan düşüncesinin en sade ifadesi ve sosyal yaşamda birçok işlev yüklenmiş olan sanat, toplumların sosyo-kültürel değerlerinin yansıtıldığı bir iletişim aracıdır. Zira sanat her toplumda sosyal ve kültürel koşullar paralelinde şekillenmekte ve bu durum döneme ve topluma göre farklılaşabilmektedir. Dolayısıyla kültürün depolandığı bir alan olan sanatın geçmişten günümüze biçim ve içeriğindeki farklılığın kaynağında bahsi geçen değişimler yer almaktadır. Aktarılan bakış açısı ile yaklaşıldığında, bir toplumun kültürel yapısı ile sanat üretim eylemi arasında anlamlı ve girift bir ilişki bulunduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla herhangi bir toplumun sanat anlayışını, ağırlık verdiği sanat dalını ve biçim-içerik bağlantısını doğru kavrayabilmenin yolu, o toplumun kültürel değerlerini anlamakla mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Sanat Sosyolojisi, Kültür, Değer.

Sociology of Art in the Context of Socio-Cultural Values**Abstract**

Art, which is the simplest expression of human thought and has many functions in social life, is a communication tool in which the socio-cultural values of societies are reflected. This situation may differ according to the period and society because art is formed in parallel with social and cultural conditions in every society. Therefore, the mentioned changes take place in the source of the differentiation in form and content of art, which is the area where culture is stored, from past to present. When approached from the transferred point of view, it can be said that there is an intricate and meaningful connection between the cultural structure of a society and the act of art production. Therefore, the way to properly comprehend the understanding of the art of any society, the branch of art that this society focuses on, and the connection between form and content will be possible by understanding the cultural values of that society.

Keywords: Art, Sociology of Art, Culture, Value.

Giriş

İnsanların temel ihtiyaçları kadar gerekli olan ve sahip olduğu nitelikleriyle manevi gereksinimlere cevap veren sanat, ait olduğu toplumun sosyo-kültürel koşullarına göre şekillenmektedir. Zira toplumun tüm üyeleri, kaçınılmaz olarak yaşadıkları toplumun değerlerinden etkilenmekte ve bu değerler doğrultusunda yaşamlarına yön vermektedirler. Toplumun hem bir üyesi hem de katkı sağlayıcı pozisyonunda olan sanatçı da, kişiliğinde sosyo-kültürel değerleri ister istemez taşımakta ve bu değerler kuşkusuz sanatına yansımaktadır. Dolayısıyla sanatçı, kendi iç sesi yanında, yaşadığı çevrenin değerlerini dikkate almakta ve bu sorumluluk bilinciyle faaliyetlerine ve eserlerine yön vermektedir.

Toplumla arasında kendine özgü anlamlı bir bağ kuran sanatçının eserini üretme sürecinde kaynağı, sadece bireysel düşünceleri ya da tercihleri değil yaşadığı çevrenin

* Bu makale, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Ocak 2023 tarihinde tamamlanan "Toplumsal ve Kültürel Koşulların Sanata Etkisi: Gelenekselden Postmoderne Olan Tarihsel Çizgide Sanat Sosyolojisi" adlı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

¹ Öğr. Gör., Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, merve.temizer@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7837-768X.

gerçekliği ve buradan edindiği kazanımlarıdır. Sanatçının kişisel özelliklerinden ziyade toplumu duyuşu ve önemseyişi kendisini diğer insanlardan bir adım öne çıkarmakta ve başarılı olmasında etkili olmaktadır. Dolayısıyla diğer tüm bireyler gibi sosyal bir varlık olan sanatçı, sanat üretim eyleminde toplumsal ve kültürel gerçekliğiyle hareket etmekte ve bu gerçeklikle ürettiği sanat eserinin analizinde ise sosyo-kültürel değerler karşımıza çıkmaktadır.

Tarihsel süreçte gerçekleşen çeşitli olayların etkisinde toplumlarda; sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda köklü gelişim ve değişimler yaşanmıştır. Bahsi geçen bu gelişmeler sadece toplumsal yapıyı değil toplumun bir parçası olan sanatı da kapsamış ve dönüşümünün belirleyicilerinden biri olmuştur. Zira sanat, sosyolojik yapıya ve kültürel değerlere göre şekillenmekte, yaşanan her değişim ve gelişim sanatta da yansımaları bulmaktadır.

Literatür taramaya dayalı olarak gerçekleştirilen bu çalışmada, sanatın dönem ve topluma göre şekillenmesinde sosyo-kültürel değerlerin rolü analiz edilmiş ve bu doğrultuda toplumların geçirdiği sosyal, siyasal ve kültürel değişimlerin sanata yansımaları incelenmiştir. Bunun yanı sıra sosyo-kültürel koşulların sanat eserlerine hangi açılardan yansıtıldığının açıklanması amacıyla ağırlıklı olarak Batı sanatı ele alınmış ancak spesifik faaliyetlerden ve farklı toplumlardan örneklere de yer verilmiştir.

1. Sanat

Tarihsel süreçte var olan tüm toplumların yaşamında önemli bir yer edinen sanat, ruhsal bir ihtiyaçtan kaynaklanmakta ve insani bir faaliyet olarak varlık bulmaktadır. En sade şekliyle sanatı, duygu, düşünce ve hayal gücünün dışavurumu suretiyle alımlayıcısında hoşça giden duygular uyandırmayı amaçlayan bir ifade aracı olarak tanımlamak mümkündür.

İnsanların yaşamlarını anlamlandırma ve güzelleştirme arzuları bu eşsiz ifade aracının ortaya çıkmasının temel nedenlerindedir. Nitekim insanlar sosyal yaşamlarında kimi zaman bir boşluk ya da eksiklik hissedebilmekte ve bazı problemler yaşayabilmektedirler. İşte yaşanan bu eksikliği gidermek ya da güçlüklerle başa çıkabilmek amacıyla sanatsal faaliyetlerde bulunmakta ve problemlerinden kısa süreli de olsa uzaklaşabilmektedirler. Dolayısıyla temel ihtiyaçlar kadar önemsenen manevi gereksinimler insanları çeşitli arayışlara itmiş ve böylece neredeyse her toplumun kültür mirası olarak önemseddiği eşsiz eserlerin ortaya çıkmasına imkân vermiştir.

Bu bağlamda Nietzsche (1994: 27) sanatı kaygı, üzüntü ya da kısaca acı evreninden kaçışın bir yolu olarak görmekte ve bireylerin kurdukları hayallerle ya da tasarladıkları faaliyetlerle karşı karşıya kaldıkları bu olumsuz durumlardan uzaklaşarak, rahatlayabileceklerini vurgulamaktadır.

Duygu, düşünce, amaç ve durumların, yetenek ve hayal gücü ile ifade edilmesine yönelik üretici bir insan etkinliği olan sanat; (Tezcan, 2011: 1) özellikle kriz süreçlerinde olgunlaşan, düşünce ile yoğunlaşan, emek harcayarak hazırlanan ve en iyiyi sunmayı amaçlayan bir faaliyettir (Tolstoy, 2007: 59). Tunalı (2003: 31-34)'ya göre toplumsal gerçekliğin bir yansıması olan sanat, bir bilgi kaynağı niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla bu toplumsal gerçeklik, sanatçı tarafından içselleştirilmekte ve diğer bireyleri bilgilendirmek amacıyla topluma yansıtılmaktadır. Örneğin tiyatrodan toplumsal yaşamdan bir olay işlenirken, resimde doğadan kesitler yer almakta, şiirde ise yoğun olarak duygular topluma aktarılmaktadır. Bu doğrultuda sanatı, eseri oluşturan sanatçının duygu ve düşüncelerinin, hayal dünyasının ve toplumsal gerçekliğinin çeşitli ifade araçlarıyla insanlara aktarılması şeklinde tanımlamak mümkündür.

Sanat, bıraktığı birçok etki dışında bireylerin; toplumsal yaşama dahil olmasında, kendi dışındaki gerçekliğin farkına varmasında, toplumda ortak bilinç oluşturmada, ahlâki değerlerin ve inancın benimsetilmesinde önemli roller üstlenmektedir. Dolayısıyla sosyal birçok işlevi bulunan sanat, bıraktığı etki yanı sıra bireyler arasında sağlıklı bir iletişimi, dayanışma duygusunu ve kültürel değerlerin aktarımını sağlamaktadır.

Bu bağlamda sosyal yaşamda bahsi geçen işlevler yüklenmiş olan sanatı, toplumların sosyo-kültürel değerlerinin çeşitli ifade araçları aracılığıyla yansımaları şeklinde ifade etmek mümkündür. İnsanlık tarihinin tüm dönemlerinde etkili ve kapsamlı bir olgu olması sebebiyle her dönem ve toplumda baskın unsurlar çerçevesinde, farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Oluşturulduğu dönemi ve o dönemin kültürel yapısını karakterize etmekte ve taşıdığı etki gücüyle de ait olduğu toplumu bir taraftan etkilemekte diğer taraftan o toplum tarafından şekillenmektedir. Dolayısıyla toplumların geçirdiği sosyal, siyasal ve kültürel değişimler doğal olarak yaşam şekillerine yansımakta ve değişen yaşamları; sanata bakışlarını, sanatı algılayışlarını ve sanat üretim eylemlerini de etkilemektedir.

2. Kültür

Kültür; bir toplumun tarihsel süreçte sahip olduğu maddi-manevi değerler, gelenek, görenek, inanç ve sanat gibi unsurları içerisinde taşıyan toplumsal değerler bütünüdür. Bir sanatçının hangi duygu, düşünce ve değerlere sahip olduğu kadar, yaşadığı toplumun kültürel değerleri de sanatını üretme aşamasında en az sanatçı duyarlığı kadar dikkate değerdir. Zira kültürel gerçekliğin yansımaları olan sanat, sanatçı tarafından işlenerek topluma aktarılmaktadır.

Kültür, zamana, yere ve bir toplumdaki diğerine göre değişiklik göstermekte, insanlar tarafından oluşturulmakta ve bir bütün olarak bireyin yaşadığı çevrenin, insan zihninde bıraktığı etkiye işaret etmektedir (Moles, 1983: 7). Geçmişten bugüne insanoğlu, kendi yaşam tarzına ilişkin ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli oluşumlar içerisinde ve bu süreçte kültür sadece maddi alanda değil manevi alanı da içeren oluşumları kapsamaktadır.

Topluluk halinde yaşayan bireyler ihtiyaçlarını gidermek amacıyla duygu, düşünce, irade ve yetenekleri ile toplumsal yaşamın her türlü oluşumunu kapsayan kendi yaşam anlayışları doğrultusunda bir kültür üretmiş ve bu süreçte geçmiş yaşam deneyimlerini de günün koşullarına uyarlayarak biçimlendirme anlayışı içerisinde olmuşlardır. Dolayısıyla toplumların bilgi birikimleri, estetik beğenileri ve yaşam stillerini içeren her türlü yaklaşım, kültür kavramının kapsamında yer almakta ve aynı zamanda günlük yaşamda da yer bulmaktadır.

Kültür ve toplum birbirini tamamlayan iki oluşumdur ve toplum olmadan kültür, kültür olmadan da bir toplumun olamayacağını söylemek mümkündür. Kültür bir toplumun üyelerine ait olan; normlar ve ürettikleri maddi-manevi değerler iken toplum ise aynı kültürel değerlere sahip insanların birlikte yaşamasını sağlayan karşılıklı ilişkiler sistemidir. Dolayısıyla insanların doğaya karşı tutumları, doğayı anlamlandırma çabaları, bireysel ve toplumsal alanda birçok konudaki gelişme istek ve azimleri kültürün oluşumunda son derece etkili olmuştur.

Kültür kavramı öncelikle bir toplumun genel özelliklerini içeren her şeyi kapsamaktadır ki örneğin, Türk kültürü, İngiliz kültürü gibi kalıplaşmıştır. Öte yandan kavram, bir sınıfa, topluluğa ya da halkı diğer halk ya da toplumlardan ayıran, kendine özgü inanç ve değer sistemi gibi birçok unsuru içerisine alan farklı yaşam tarzlarına karşılık gelmektedir.

Bu bağlamda duygu ve düşüncelerle yüklü, maddi-manevi öğeleri barındıran, sosyal yaşamı olduğu kadar, toplumsal yapı ve uygarlığı da içeren kültür, öğrenilen davranışlardan oluşmuştur. Topluma katılan her yeni bireye; aile ve okul gibi sosyal çevresi tarafından aktarılmakta, birey tarafından içselleştirilmekte ve böylece bir yaşam tarzına dönüşmektedir. Böylece teknik beceri ve teknolojik üretim gibi unsurlar kültürün maddi öğesini oluştururken, gelenek, görenek, ahlâk, inanç ve değerler manevi öğelerini oluşturmaktadır. Bu kültürel öğeler,

toplumsal yaşamın şekillenmesinde büyük bir etkiye sahiptir ve zamanın koşullarına göre toplum tarafından korunarak şekillenmeye devam etmektedir. Dolayısıyla toplumsal yaşamı içeren ve güçlü etkisi sebebiyle bireyleri şekillendiren kültür, tarihsel süreçte sosyal yaşamın neredeyse her alanında belirleyici bir rol üstlenmekte ve sanatsal faaliyetlerin de temel belirleyicisi olmaktadır.

3. Sanat Sosyolojisinde Sosyo-Kültürel Değerlerin Rolü

Sanat sosyolojisi genel olarak; sanatın ve toplumun nasıl bir ilişki içerisinde olduklarını, birbirlerini nasıl etkilediklerini, bu etkinin ağırlık düzeyini ve sanat eserlerinin meydana gelmesinde toplumsal çevre koşullarının ne derece etkili olduğunu araştırmaya, anlamaya ve yorumlamaya yönelik bir disiplindir.

Sanatın özgünlüğünü, diğer toplumsal kurumlarla ilişkisini, oluşum sürecindeki toplumsal yansımaları, geçirdiği değişimleri ve bu değişimlerin altında yatan toplumsal gerçeklikleri ortaya koyup tahlil etmek, sanat sosyolojisinin kapsamı içerisinde yer almaktadır. Zira sanat sosyolojisi, sanat ve toplumsal gerçeklik arasındaki karşılıklı etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıkan sosyolojik bilgi ile ilgilenmektedir. Bu bilgiye erişmenin yolu da kuşkusuz bir sanat eserinin oluştuğu dönemi, toplumu, o toplumun sosyo kültürel değerleri, eserin oluşum şartları ve nedenleri üzerinde araştırmalar yapmak olacaktır. Dolayısıyla toplumsal gerçekliğin bileşenlerinden olan kültür bu noktada konuya çözümlene getirmekte ve eserin ait olduğu toplum hakkında sağlıklı bilgileri edinmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu noktada üretilen eserlerin estetik ölçütü ya da bireyselliğinden ziyade sosyo-kültürel değerler açısından ele alınması sanat sosyolojisi için temel oluşturmaktadır. Bu anlayışla parçadan bütüne doğru mantıksal bir çerçevede eserler üzerinden dönemin sosyo-kültürel değerlerinin okumasını yapan sanat sosyolojisi, sanat incelemelerine çok yönlü bir bakış açısı kazandırmaktadır.

En güçlü sanat eseri, toplumsal gerçekliği en iyi şekilde yansıtan bir niteliğe sahiptir ve şimdiki zaman aracılığıyla geçmiş ve geleceği birbirine bağlayan bir köprü konumundadır (Armağan, 1992: 58). Dolayısıyla sanat sosyolojisi; sanatı, sanat eserini ve toplumu farklı açılardan değerlendiren ve bu olgular arasında anlamlı bütünlük sağlayan bir alan niteliği taşımaktadır. Bu bakış açısıyla yaklaşıldığında içine doğduğu toplumun izlerini taşıyan sanat eserlerinin, kültür unsurlarını içeren adeta bir bilgi dünyası niteliği taşıdığını söylemek olasıdır. Kuşkusuz insanlık tarihi boyunca yaşanan maddi ve manevi gelişmeler, tüm bireyleri etkileyen tarihi olaylar ve engellenemeyen kırılmalar kültürü derinden etkileyerek değişikliklere uğratmıştır. İşte kültürel alanda yaşanan bu değişimler elbette her dönem ve toplumda aynı şekilde seyretmeyerek farklılık göstermiş ve sanat eserlerine de yansıyor, adeta bir bilgi kaynağı olarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Tarihsel süreçte insanlar; düşüncelerinden, inançlarından ve bir bütün olarak yaşam gerçekliklerinden diğer insanları haberdar etme ve kendilerinden bir iz bırakma eğilimi içerisinde olmuşlardır. Bu eğilimi gerçekleştirmek üzere etkili yollardan biri olan sanata yönelerek birçok alanda eserler üretmişlerdir. Tarih boyunca neredeyse tüm medeniyetler güçlerini simgeleme, kalıcı olma ve sonraki nesilleri kendilerinden ve yaşadıklarından haberdar etmenin yanında kültürel değerlerini, inançlarını ve düşüncelerini aktarmak için sanat eserleri oluşturmuşlardır. Nitekim çok eski devirlerden günümüze ulaşan en küçük kullanım eşyalarından, farklı toplumlara ait anıtlara kadar çeşitli şekillerde oluşturulan sanat eserleri ait olduğu toplumu belirlemede önemli birer kaynak niteliği taşımaktadırlar (Özkeçeci ve Özkeçeci, 2007: 9).

Sanat eserleri, estetik ve özgün anlatımıyla oluştuğu dönemin adeta bir tanığı niteliğindedir. Zihinsel birikimlerini farklı şekillerde yansıtmaya çabası içerisinde olan sanatçı, ürettiği sanat eserlerinde toplumun düzeyini de dikkate almaktadır. Zira sanatsal faaliyetlerin

gelişiminin kaynağı, içinde yer aldığı toplumsal yapı ve sosyal gelişmelerle yakından ilgilidir (Ersoy, 2002: 55).

Tüm toplumların ürettikleri sanat eserleri ait oldukları çevrenin kültüründen beslenerek bir değer haline gelmekte, böylece kültürün taşıyıcısı konumuna dönüşmektedir. Dolayısıyla bizler bu eserler üzerinden; o dönem ve topluma adeta bir yolculuğa çıkabilmekte ve o toplumun sosyo-kültürel değerlerini, inanç anlayışlarını ve bir bütün olarak yaşam tarzlarının ipuçlarını okuyabilmekteyiz. Bu bakış açısıyla yaklaşıldığında önemli yerleşim merkezlerimizden biri olan Mardin ilimizde de mimariden müziğe, edebiyattan el sanatlarına kadar birçok alanda kültür ve sanatın izlerini sürmemiz mümkündür.

Bir toplumun kültür ve sanat hareketlerinin şekillenmesinde sosyo-kültürel değerler yanı sıra bölgenin coğrafi yapısı da önemli bir rol oynamaktadır. Tarihi çeşitli medeniyetlere dayanan Mardin mimarisinde, yoğun olarak nakkaşlar tarafından adeta nakış gibi işlenen taş işçiliği göze çarpmaktadır. Taşın yapılarda kullanılmasındaki temel etken ise kuşkusuz bölgenin zengin taş ocaklarına sahip olmasıdır. İşlenerek şahesere dönüşen bu zenginliği özellikle manastırlardan kiliselere, camilerden köşklere kadar birçok mimari yapıda gözlemlemek mümkündür. Farklı inançları içerisinde barındıran bu yapılar aynı zamanda sanatsal açıdan tarihi değerleriyle kültürel miras olma ayrıcalığını elde etmekte ve şehrin mimari dokusuna derin anlamlar yüklemektedir.

Şehrin kültürel mirası olarak kabul edilen birçok unsur yanı sıra maden işlemeciliği ve taş oymacılığı gibi faaliyetler geçmişten günümüze devam ettirilerek şehrin sosyo-kültürel yapısıyla özdeşleşmiştir. Aynı zamanda şehrin sosyo-kültürel yapısına ayna tutan bu eserler geçmişle günümüz arasında adeta bir köprü görevini üstlenmekte ve tarihten izler taşıdığı için şehre manevi bir anlam yüklemektedir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olduğu bilinen bu kültür ve sanat merkezinin farklı inanç ve kültürlerin etkisinde sosyo-kültürel alanda da bir sentez oluşturduğu hem sosyolojik yapısından hem de bahsi geçen bu tarihi yapılardan açıkça anlaşılmaktadır.

Mardin'in sosyo-kültürel yapısıyla bütünleşmiş ve derin anlamlar yüklenmiş olan bu mimari yapılar aynı zamanda klasik Türk sanatının izlerini taşıyan eşsiz, tarihi ve kültürel zenginliklerindedir. Bu yapılar yanı sıra bölgenin çeşitli yerlerinde yapılan kazılarda sanatsal değeri olan eserlere rastlanması ve böylece bu eserler üzerinden şehrin sosyo-kültürel değerlerinin okumasının yapılması da şehrin tarihi geçmişi açısından büyük öneme sahiptir.

Birçok kültürden izler taşıyan bu kozmopolit şehir, mimari alanın yanı sıra kültürel değerlerle örülü olan el sanatları alanında da adından söz ettirmektedir. Bu sanatlardan biri olan genelde gümüş işlemeciliği özelde telkâri sanatı Mardin'in Midyat ilçesinde hala etkinliğini sürdürerek malzeme ve teknikleriyle şehrin karakteristiğini yansıtmaktadır. Günümüzde ne yazık ki unutulmaya yüz tutmuş olan bu sanat, gümüş madenin çeşitli işlemlerden geçirilerek yumuşak bir tel haline getirilmesi sonucu Midyat ustalarının hünerli ellerinde hayat bulmakta ve şehrin kültürel değerleri çerçevesinde şekillenmektedir. Kuşkusuz bu el sanatında yer alan; biçim, motif, form ve kompozisyon gibi tüm unsurlar hem Mardin sanatının estetik değerlerini hem de sosyo-kültürel dokusunu yansıtmaktadır. Zira bir kültürel miras olarak kabul edilen ve şehrin kültürüyle bezenmiş olan telkâri sanatı anıldığında akıllara ilk sıralarda Mardin'in gelmesi bu anlayışı destekler niteliktedir.

Mardin ilimizdeki faaliyetlerden yola çıkarak sanat toplum ilişkisini Çağan'ın ifadeleriyle açıklamak mümkündür. Zira Çağan'a (2006: 11) göre insan varlığını bütünleyen ve sosyolojik bilgi için bir kaynak niteliği taşıyan sanat, kültürel ve toplumsal bir üretim alanı olarak ait olduğu toplumun yapısıyla doğrudan bir ilişki içindedir. Sanat toplum etkileşiminin niteliğini, hem sanat eserinden hem de toplumsal ve kültürel unsurlardan yola çıkarak anlamaya çalışmak sanat sosyolojisinin kapsamı içerisindedir.

Sanat, tarihin hemen her döneminde yaşanan olaylar paralelinde toplumun sosyo-kültürel unsurlarından büyük ölçüde etkilenmekte ve gelişimi de bu çizgide olmaktadır. Örneğin değişim ve dönüşümlerin yaşandığı dönem ve toplumlarda siyasi kurumların sanat üzerindeki baskın tavrı sanatçıların eserlerinde politik imgelere yer vermeleriyle sonuçlanmaktadır. Bahsi geçen dönemlerden biri olarak Orta Çağ incelendiğinde Batı'da bu dönemde sanatçıların eserlerine iç seslerini yansıtmadıkları, iktidarın ve dinin beklentisi doğrultusunda faaliyetlerde bulunarak sanatsal özerklik düşüncesine aykırı davranmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Zira Orta Çağ sanatında inanç sisteminin sosyo-kültürel değerlerin merkezinde olması, biçim ve özün de kutsal öğreti etkisinde şekillenmesi sebebiyle bu dönemin otoritesi için gerçekliğe sadece inanç yolu ile ulaşılmakta ve bu gerçeklik sembolik imgelerle sanat eserlerine yansıtılmaktadır.

Sanat eserlerinde dini unsurların başarılı bir şekilde yansıtılmasında, Dostoyevski ve Tolstoy'u örnek olarak gösteren Erol Güngör (2006: 99), Rus edebiyatının bu önemli yazarlarının eserlerinde ana temayı kurgularken Hristiyan dininden esinlendiklerini ve bu eksen etrafında konularını işlediklerinden söz etmiştir. Güngör'e göre bu yazarları ayrıcalıklı yapan temel faktör Hristiyan dinine mensup olmaları değil, yetiştikleri geleneğin kültür parametrelerini başarılı bir şekilde kullanabilmelerinden kaynaklanmaktadır.

Aynı eğilimi Tolstoy (2007: 58)'da da görmek mümkündür, zira ona göre de halkın duygu ve düşüncelerini dikkate alan Orta Çağ sanatçıları bu bilinçle duygularını şiir, resim, mimari gibi sanatsal faaliyetlere yansıtmışlardır. Ait oldukları toplumun sosyal gerçekliklerini çalışmalarına yansıtmaları sebebiyle sanatçılar, halk tarafından büyük ölçüde önemsenmiş ve anlaşılabilirlikleri daha kolay olmuştur.

Örneklerde de görüldüğü üzere sanatçı özgür bir birey olarak sadece iç sesini, hayal dünyasını eserine yansıtmamakta, toplumun diğer üyelerinden farklı olarak içselleştirdiği sosyo-kültürel gerçekliğiyle ve yüklediği sorumluluk bilinciyle hareket etmektedir. Zira bireyin toplumun bir ferdi olarak değer kazanması; kolektif bir bilince ulaşması, yaşadığı çevrenin kültürünü benimsemesi ve içselleştirmesiyle gerçekleşir. Bu bilinçle eserini üreten sanatçı, içsel sesini arka planda bırakarak sosyal yaşamın birçok unsuruna öncelik vermektedir. Bu anlayış doğrultusunda şekillenen sanat eseri artık bir haz aracı olmaktan öteye geçmekte, sanatçı aracılığıyla bireyleri eğitici ve bilinçlendirici yapısıyla toplumsal gerçekliğin organik ve işlevsel bir parçası olmaktadır. Bu noktada sanat, üstlendiği sorumluluk paralelinde, toplumda anlamlı birlikteliği ve bütünleşmeyi sağlayan faktörlerden biri olan iletişim işlevini de yerine getirmektedir. İşte bu iletişim; sanat eserlerini toplumsal gerçeklikleri ve beklentileri ölçüt olarak biçimlendiren sanatkar ile bu eserlerin alımlayıcıları olan toplumun üyeleri arasında kurulmaktadır. Dolayısıyla sanatçının, eserini izleyicilerle buluşturmadığı takdirde ne sanattan ne de sağladığı iletişimden bahsetmesinin mümkün olmayacağı gibi sosyo-kültürel gerçekleri dikkate almadan üretilen eserler aracılığıyla da sağlıklı ve etkili bir iletişimin kurulması söz konusu olamayacaktır. Bu bakış açısıyla birçok medeniyetin geçmiş sanat anlayışları incelendiğinde inanç ve değerlerle yüklü mitolojik sembollerin yer aldığı kendilerine özgü anlamlı bir sanat geleneğinin oluşturulmuş olduğu görülecektir. Türk kültürünün oluşması ve Türk sanatının gelişme göstermesinde de önemli unsurlardan olan bu mitolojik simgeler, diğer medeniyetlerde olduğu gibi bizlerin de geçmiş tarihimiz ve sosyo-kültürel değerlerimiz açısından büyük öneme sahiptir.

Sanatın geçmişten günümüze geçirdiği değişimi ve dönüşümü incelendiğinde, her dönem ve toplumda kültürel değerlerle yakın bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Bu değerlerin eserlere yansması ise toplumların yaşam tarzlarına göre farklılık göstermektedir. Zira sanat her toplumun kültürel belleğini içerisinde taşımakta ve böylece kültür sanatta kendine bir temsil alanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda sanat eserlerinin sağlıklı analizi toplumların kültürel değerlerinin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Nitekim toplumların sanat dalları ve uygulamalarının belirlenmesi ve gelişiminde o toplumun sosyo-kültürel yapısı belirleyici bir rol oynamaktadır. Örneğin İslâm medeniyetinde, 6. yüzyılın sonlarından itibaren yayılmaya başlayan İslâm dininin etkisiyle sanatta, tasvir ve portre çalışılması konusunda bazı sınırlamalar getirilmiştir. Getirilen bu sınırlama ile sanatçılar eserlerinde imge çalışmak yerine biçim ve motif çalışmaya başlamışlardır.

Sanatın temel öğeleri; sanatçı ve sanat eserinin yanı sıra sanat eserini yorumlayan toplumun üyeleri ve doğadır (Tezcan, 2011: 6). Konuya sosyolojik olarak yaklaşıldığında, bir sanat eserinin sosyo-kültürel değerleri göz ardı edilerek salt biçimsel özellikleriyle ya da malzeme içeriğiyle değerlendirilmesi doğru bir algı ve anlamlandırma şekli olmayacaktır. Zira sanat sadece bahsi geçen bu unsurlardan oluşmamakta, sanatçı ve sosyo-kültürel değerleri de içerisine alan geniş bir alanı kapsamaktadır. Yaşadığı çevresiyle bir bütün olan sanatçı da burada edindiği bilgi ve içselleştirdiği tüm değerleri, kendi iç dünyasında tasarlayarak bir araya getirmekte ve tüm bunları eserine işlemektedir.

İşte sahip olduğu niteliklere dayanarak özerk bir alana, belirli estetik değerlere sahip olan sanatın, taşıdığı etki gücü nedeniyle tarihsel süreçte dönemin otoritesi etkisinde şekillenmesi özgürlüğüne düşürülen bir gölge niteliği taşıdığını söylemek olasıdır. Kuşkusuz bu yaklaşım sanatın özgürlüğünü kısıtlamakta ve sahip olduğu işlevlere gölge düşürmektedir. Ancak böylesi kısıtlı dönemlerde otoritenin etkisinde ve oluşturduğu eserine imza dahi atamayacak konumda olan sanatçı, dönemin şartları ve ihtiyaç duyduğu himaye gereksinimi nedeniyle otoriteye boyun eğmek durumunda kalmış ve böylece sanat özgür olmadığı gibi sanatçı da eserinde söz sahibi olamamıştır. Yukarıda da bahsedildiği üzere özellikle Orta Çağ döneminde sanatçı, olması gerektiği gibi üretim yapmak yerine dönemin otoritesine uygun hareket etmek zorunda kalmıştır.

Aslında sanat bir taraftan sosyal gerçeklik tarafından şekillenmekte diğer taraftan bu gerçekliği etkileyebilmektedir. Bu doğrultuda Fischer'in de belirttiği üzere (2003: 105-204) gerçeklerden doğan sanat yapıtı aynı zamanda gerçekleri etkilemektedir. Örneğin herhangi bir edebi eser okuyucusunda çeşitli duygular uyandırmakta ve eser okurun hayatını şekillendirebilmektedir. Zira hayatın bir temsili olan sanat gerçekliğin değiştirilmesinde, denetlenmesinde ve bir oyuna dönüştürülmesinde etkili olmakta ve sosyo-kültürel gerçekliği bir bütün olarak sunmaktadır. Örneğin yerel düzeyde oluşturulan birçok edebi yapıt, kültürel ve sanatsal olarak tek bir noktaya odaklanmadan, sosyal gerçeklikleri birbiriyle ilişkilendirmekte, mesaj verme ve iletişimi sağlama gibi çeşitli işlevleri yerine getirebilmektedir. Bu doğrultuda sosyo-kültürel gerçekliğin parçaları olan; ekonomi, siyaset, inanç, aile düzeni, toplumsal cinsiyet, toplumsal düzen ve düzensizlikler gibi bireylerin yaşam gerçekliğine ait birçok konu bu yapıtlarda işlenmekte ve bu durum sağlıklı bir etkileşime de imkân vermektedir. Örnekte de görüldüğü üzere, toplumun sanatı şekillendirmesi ve sanatı çeşitli idealler uğruna bir araç olarak kullanmasının yanı sıra, sanat da yüklendiği işlevlerle toplumu etkileyebilmektedir. Dolayısıyla bir sanat eserinin oluşumunda; sanatçının kişiliği, hayal dünyası, kişisel tercihleri, sosyal statüsü, inanç anlayışı, dünya görüşü ve sosyal ortam ile etkileşimi yanı sıra o toplumun sosyo-kültürel değerlerinin de önemli bir rolü bulunmaktadır.

Yaşama tutulan bir ayna görevini de üstlenen sanat, ait olduğu yapının değerlerinden beslenmekte, her dönem ve toplumda farklı düşünce, ihtiyaç ve isteği yansıtarak toplumun dinamik bir göstergesi konumunu korumaktadır. Sanatçının aynı zamanda sosyal sorumluluğuna da değinen Çağan (2006: 14)'a göre bütün insanlar gibi sanatçı da toplumsal bir varlıktır ve eserini üreteceği yani sanatçı kimliğinin ortaya çıkacağı ana kadar, kendisini var eden tüm unsurlar doğrudan toplumla ilişki içindedir. Bireyleri şekillendiren belirli kalıplar içerisine sokan her türlü eylem toplumla bağıntılıdır ve toplumsal bir katkıyla inşa edilmektedir.

Çevresini şekillendirme ve anlamlandırma çabası içerisinde olan sanatçının ürettiği eserlerde farkı belirleyen temel etken, yaşadığı dönemin taşıdığı toplumsal ve kültürel değerleridir. Yani, üretilen eserin ne anlatmak istediği, hangi amaca hizmet ettiği ve taşıdığı anlam toplumsal ve kültürel yapının kodlarında saklıdır (Mülayim, 2010:112-113). Örneğin Picasso'nun Guernica adlı ünlü yapıtı modern dönemin hem sosyo-kültürel yapısını hem de sanat anlayışını yansıtan önemli örneklerden biridir. Sanatın sınıf savaşı gerçekliğini yansıtmaya çalıştığı Picasso, bu çalışmada semboller ya da alegoriler kullanarak anlatmak istediklerini sosyal gerçekliği genelleyerek ifade etmiştir (Şaylan, 2002: 101). Picasso'nun bu öznel çalışması 1937 yılı İspanya iç savaşını anlatmaktadır. Yapıtında savaşla ilgili uçak, patlama ya da düşman gibi imgeler yer almamaktadır zira yapıtı gerçekliğin imgelerle yansıtılmasına dayanmamaktadır. Protesto niteliği taşıyan yapıtta yer alan bedensel uzuvlarla sadece bedene vurgu yapılmıştır. Aslında Picasso'nun sıra dışı bu çalışmadaki yegâne amacı savaş nedeniyle bedende yaşanan acıları izleyenlerine hissettirmektir (Berger, 2003: 179). Görüldüğü üzere sanat eserleri içinden çıktığı toplumun kültürel karakteristiğinin estetik ifadesi olarak çeşitli sembollerle bütünleşmekte ve madde âleminde görünür olmaktadır. Toplumu büyük oranda etkileyen sosyal olayların algılanma ve yorumlanma süreci olarak ifade edebileceğimiz sanat, zamanın ve mekânın koşulları doğrultusunda müzik, resim, edebiyat ya da mimari gibi alanlarda hayat bulmaktadır. Her bir eser bu gerçekliği farklı bakış açıları ve tekniklerle yansıtmakta ve verdiği anlamlı toplumsal mesajlarla izleyicisinin düşünce ufkunu açabilmektedir. İşte tüm bunları sağlıklı bir şekilde değerlendirmenin yolu toplumların kültürel belleğine vakıf olmaktan geçmektedir. Picasso'nun bu sıra dışı çalışması da sosyo-kültürel yapı ile sanatçının duygu ve düşüncelerinin sentezinden oluşmuş ve bu bileşenler izleyenlere farklı bir biçim diliyle yansıtılmıştır.

Devletin ulus bilinci oluşturmada da sanattan faydalanabildiğini söylemek mümkündür. Zira bu yaklaşım ulus kavramının tanımında da yer bulmaktadır. Şöyle ki aynı kültürel değerleri paylaşan insanlar bir ulusa aittirler ve sanat da bu kültürel değerlerin başında gelmektedir. Örneğin her toplumun kültürel mirasının örneklerinden olan çeşitli mimari unsurları; hanları, hamamları, sarayları gibi o ulusun değerlerini yansıtan kendilerine özgü sanat eserleri bulunmaktadır (Erinç, 2009: 26-27). Herhangi bir ülkeye ait sanatsal çalışmada yer bulan soyut ve somut değerler, o toplumun kültürünün yansımasıdır ve bireylerin bir bütün olarak gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Zira insanların kendilerini geliştirmesi ve zenginleştirmesinin yollarından biri de sanat faaliyetleridir (Erbay, 2009: 149). Bu doğrultuda bir edebiyat yapıtının toplumdaki milli kimliğin inşasında önemli bir rolünün bulunduğunu söylemek gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Zira edebiyat bir toplumda; sömürgecilik ve emperyalizm konusunda verilecek mücadelelerde önemli ve etkili bir güçtür. Bu güç aynı zamanda toplumdaki siyasal bütünleşmeyle birlikte, toplumun üyelerine dayanışma ve milli birlik duygusu da yaşatmaktadır (Jusdanis, 1998: 227). Örneğin toplumsal çözümlerin yaşandığı dönemlerde iktidarlar, sosyo-kültürel alanda birlik ve beraberliğin yeniden sağlanması amacıyla etkili bir yol olarak gördükleri sanat eserlerinden faydalanmışlardır. Nitekim toplumsal hareketliliğin, devrim ya da ihtilallerin yaşandığı dönemlerde; yaşanan krizlerin ve verilmek istenen mesajların en açık şekilde yansıtıldığı sanat alanlarından biri de edebiyattır. Kuşkusuz edebiyatın genel olarak sosyo-kültürel gerçekliği yansıtabilecek güçlü karakteristiği nedeniyle bireyler üzerinde büyük etki gücü bulunması önemini daha çok arttırmaktadır.

Bu bağlamda Orta Çağ döneminde de sanat, dinin yüceliğini ya da kutsal olanı yansıtmak dışında sosyal sorumluluk adına birtakım işlevler yüklenmiştir. Örneğin, dönemin etkileyici tasvirleri ve dini el yazmalarıyla gelişim gösteren minyatür sanatı, kilisenin yönlendirmesiyle, okuma yazması düşük olan halk için bir eğitim aracı görevi üstlenmiştir. Dolayısıyla bu dönemde sanat eserlerinde kullanılan dinsel motifler otoritenin direktifleri

doğrultusunda belirlense de öncelikli amaç insanların manevi alanda eğitilmesini sağlamak ve izleyicinin dünyasında istenilen duygusal etkiyi uyandırmaktır.

Örneklerde de görüldüğü üzere toplum içinden doğan ve toplum gerçekliğinden beslenen sanatın, salt bireysel düşüncelere, tercihlere indirgenmesi ya da sosyo-kültürel değerlerden ayrı değerlendirilmesi doğru bir yaklaşım biçimi değildir. Zira bir toplumun kültürel değerleriyle yoğrulmuş olan sanatsal çalışmalarını, o toplumun sosyo-kültürel gerçekliği hakkında gerekli bilgilere sahip olmadan anlamamanın ve değerlendirmenin imkânı yoktur. Dolayısıyla bir sanat eseri hakkında sağlıklı analiz yapabilmek, doğru sonuca ulaşabilmek için içinden çıktığı toplumu ayakta tutan, toplumla bütünleşen tüm gerçeklere vakıf olmak gerekmektedir. Kuşkusuz bir toplumun sosyolojik yapısı ve kültürel değerleri sanat eserinin biçim ve içeriğine etki etmekte ve bu eserler ait olduğu toplumun sosyo-kültürel gerçekliğini yansıtan göstergelere dönüşebilmektedir. Örneğin modern dönem ile birlikte Batı'da sosyolojik yapıda yaşanan siyasal, ekonomik ve kültürel kırılmalar birçok problemin çıkış noktası olmuş ve bu durum sanatçılara da sirayet ederek sanatın; türü, biçimi ve içeriğinde köklü değişimlerle sonuçlanmıştır. Zira henüz şekillenmeye başlayan ve özgürlüklerin sembolü olarak kabul edilen modern dönemin başlangıç aşamasında savaşlarla karşı karşıya kalması psikolojik ve sosyolojik çöküntülere sebep olmuş ve bu durumun etkisiyle bireyler kendilerini çeşitli arayışlar içerisinde bulmuşlardır. Bu dönemde birbiri ardı sıra ortaya çıkan her bir akım, sahip olduğu düşünce ve ideolojisi bağlamında sosyo-kültürel yapıya olan tepkisini sanat aracılığıyla dile getirmiştir. Dolayısıyla sosyo-kültürel gerçekliğin ve düzenin yeniden yapılandığı bu dönem, insan düşüncesinin en sade ifadesi ve toplumların kültürel değerlerinin bir yansıması olan sanat yapıtlarının; biçim, içerik, algılanışı ve anlamlandırılışında büyük dönüşümlere sahne olmuştur. Bu dönemde sosyo-kültürel alanda yaşanan problemler sadece toplumsal yapıda değil, sanat alanında da yeni bir yapılanmayı gerektirmiştir.

Her türlü sanat eserinin içeriğinde insan düşüncesi mevcuttur ancak sanat sadece bu düşüncelerle şekillenmemektedir. Toplumsal bir varlık olarak insan, ait olduğu toplumun kültürüne ve tarihine aktif bir şekilde katılmakta, böylece doğayı ve toplumsal değerleri de eserine yansıtılmaktadır. Bunun yanında her estetik üretimde sanatçının eğilimi ve özlemleri ile toplumun istekleri olmak üzere iki ana faktör bulunmaktadır (Ersoy, 2002: 54). En nihayetinde sanatçı da toplumun bir üyesi olarak diğer üyelere nazaran, çok daha fazla sorumluluk bilinciyle hareket etmekte ve yaşadığı çevreden edindiği değerleri yaşatmak adına sosyal bir eylemin sürekliliği noktasında aktif ve istekli bir rol almaktadır. Bir taraftan çevresini şekillendirirken, diğer taraftan çevresinden etkilenen ve toplumla iç içe oluşu nedeniyle sosyal gerçeklikten ayrı düşünülmemeyen sanat, sosyal yapıya ve o toplumdaki bireylere etki etme özelliğini her dönem ve toplumda korumayı sürdürmüştür. İnsanlar üzerindeki etki gücü son derece yüksek olan bu paha biçilemez eserlerin üreticisi olan sanatçı da içine doğduğu toplumun gerçeklerinden; etik kurallarını, sosyo-kültürel yapısını, dinini ve sosyal değerlerini öğrenerek bilinçli bir şekilde yetişmekte ve bu doğrultuda eserlerine biçim verebilmektedir. Toplumla yaklaşık aynı değer ve düşüncelere sahip olan sanatçı, toplumsal yapının beklentisi ve kültürel değerleri doğrultusunda hareket etmekte ve böylece bireylerin birbiriyle ve toplumsal yapıyla olan ilişkilerinde doğru tutum ve davranış oluşturma konusunda da önder olabilmektedir.

Öte yandan bir toplumun sanat eserlerinin analizinde zaman ve mekân öncelikli olarak dikkate alınması gereken unsurlardandır. Zira geçmiş çağlarda üretilen bir sanat eseri ile günümüz toplumunda üretilen bir eserin analizi doğal olarak aynı doğrultuda olmayacaktır. Çağan'ın da belirttiği üzere (2006: 27) tarihsel dönemleştirme sanat sosyolojisi açısından veri elde edilebilecek bir içeriğe sahiptir. Zira bu dönemler; tarihi, dinî ve felsefi olarak sınırların tespiti açısından büyük öneme sahiptir ve bu dönemler üzerinden veri elde etmenin sanat sosyolojisi açısından kolaylaştırıcı bir tarafı bulunmaktadır. Bunun yanında zaman ve mekân olgularının toplumları kayıt altına alan bir özelliğe sahip olması nedeniyle toplumsal çevrenin

analizinin, zaman ve mekân endekslerine bağlılığı ve sürekliliği dikkate alınarak yapılması gerekmektedir. Zira geçmişten günümüze uzanan tarihsel çizgide yer alan tarihi olaylar, toplumların sosyo-kültürel gerçekliğini değiştirmekte ve bu durum sanat türleri ve üsluplarına da sirayet etmektedir. Dolayısıyla eserlerin çözümlenmesi sürecinde toplumun gerçekliğinin tüm bileşenlerinin döneme göre analizi, sanat sosyolojisi açısından önemli bir unsurdur.

Tüm bunlara ilaveten, sosyo-kültürel değerler sadece sanat eserlerinde ya da sanatçının üretim sürecinde değil, sanatçı vasfına erişme kriterinde de son derece önemlidir. Örneğin geçmiş dönemlerde bazı toplumlarda sanatçı kavramı sadece erkekler için kullanılmış, kadınlar bu kavramın kapsamı dışına itilmiş ve sanatçı olma hakkına erişememiştir. Bir toplumdaki cinsiyet ayrımcılığının sanat kurumuna yansması noktasında erkek ve kadınların sanat üretimindeki yerleri konusuna sosyolojik olarak değinen Wolff (2000: 44-46)'a göre geleneksel dönemde erkek egemen anlayış, kadınların sanat üretimlerinde baskıcı bir rol üstlenmiş ve bu anlayış kadınların sanat faaliyetlerine kısıtlamalar getirmiştir. Kuşkusuz sanat eserinin oluşumu, yorumlanması ve değerlendirilmesi sosyo-kültürel gerçekliklere dayalıdır. Ayrıca sanat yapımının oluşturulmasında; sanatçı olma kriterleri, sanat etkinliğinin nasıl gerçekleştirileceği ve son aşamada eserin sunuma hazır olduğuna dair kriterlerin belirlenmesinde toplumsal kurumların etkisi bulunmaktadır. Nitekim tarihsel süreçte toplumsal kimlikler dönemin, kültürel, ekonomik ve siyasi gerçekliğine göre şekil almıştır. Bu doğrultuda birçok toplumda erkek egemen anlayışı nedeniyle kadınlar ikinci planda görülmüş ve sanat alanında da cinsiyet eşitsizliğine maruz kalmışlardır. Dolayısıyla modern döneme kadar toplumun yerleşik politikalarının ve sosyo-kültürel değerlerinin bir sonucu olarak, kadınlar yaşamın çeşitli alanlarından soyutlanmış ve bilim ya da sanat yapamayacağı konusunda da yargılar ortaya atılmıştır. Böylece örf, adet ya da geleneklerin etkisinde şekillenen toplumsal kimlikler, erkeğin konumunu yücelterek baskın bir güç olarak belirlemiş, kadın ise bir o kadar geri plana itilerek, sanat dâhil birçok alanda kısıtlanmıştır. Dolayısıyla sanatçının cinsiyeti, inancı, etnik kimliği, statüsü gibi kimliğini belirleyen tüm faktörler doğrudan yaşam alanına yansıdığı gibi sanatına da etki etmekte ve sanatçı toplumdaki konumu çerçevesinde değerlendirilmektedir. Zira yaşadığı toplumun kültürel kodlarını benliğinde zorunlu olarak taşıyan her sanatçı, sanat üretim eyleminde buna göre hareket etmekte ve böylece duygu, düşünce ve değerlerini eserine yansıtmaktadır.

Sonuç

Gelişmiş ya da gelişmemiş ayrımına girmeden, tüm toplumlar kendi sosyo-kültürel değerlerini önemsemekte ve tutum ve davranışları bu değerler çerçevesinde şekillenmektedir. Dolayısıyla yaşamlarının merkezinde yer alan bu değerler, toplumların anlamlı bir sanat geleneği oluşturmalarında ve bunu sonraki kuşaklara aktarmalarında da anahtar rol oynamaktadır. Bu bağlamda sanat eserlerinin türü, biçimi, içeriği, değişim ve gelişiminin temel belirleyicisi bireysel tercihlerden çok kuşkusuz toplumun kültür parametreleridir.

İnsanlığın doğuşundan günümüze kadar, tarihte var olmuş tüm toplumların kendilerine özgü oluşturdukları kültürel unsurlar, ürettikleri eserlerin betimlenmesinde adeta bir şifre niteliği taşımaktadırlar. Dolayısıyla herhangi bir toplumun kültürel değerlerinin kodlarına vakıf olduğu takdirde o toplumun sanat hareketleri daha iyi anlaşılıp analiz edilebilmekte, değerlendirme konusunda da tutarlı sonuçlar alınabilmektedir. Zira bu değerlendirme sürecinde toplumların; düşünce biçiminden, siyasal örgütlenişine, üretim yapısından, dinsel inançlarına kadar sosyo-kültürel gerçekliğin önemli bir rolü bulunmaktadır.

Sanat olgusuyla paralel bir ilerlemeye sahip olan kültür, tarihsel süreçte her ne değişim geçiriyorsa bunu bir şekilde sanat eserlerine yansıtmakta, kültür ve sanat adeta birlikte hareket etmektedir. Sanatçının yaşadığı coğrafya, zaman dilimi ve kültürel etkenlerin sanat üretim eylemini de belirlemesinin temel sebebi, sanat ve kültürün yakın etkileşiminden

kaynaklanmaktadır. Öyleyse sanat eserlerinin anlamının sorgulanmasında ve analiz edilmesinde kültürün konuya çözümleme getirdiğini söylemek oldukça gerçekçi bir değerlendirme olacaktır.

Kuşkusuz sanat, tarihin hemen her döneminde yaşanan olaylar paralelinde toplumun; sosyo-kültürel unsurlarından büyük ölçüde etkilenmekte ve gelişimi de bu çizgide olmaktadır. Özellikle değişimlerin yoğun olduğu dönem ve toplumlarda sanatçılar bu atmosfere uygun yaklaşım sergilemekte ve eserlerini sosyo-kültürel koşullar doğrultusunda oluşturmaktadır. Zira tüm üyeler gibi toplumun değerleriyle beslenen sanatçı her şeyden önce sosyal sorumluluğunun farkındadır ve sanat üretim eylemi bu sorumluluk paralelinde şekillenmektedir. Sanatçı eserini oluşturma aşamasında kendi bireysel eğilimlerinden ziyade sosyal sorumluluğuna göre hareket etmekte ve eserine öncelikli olarak sosyo-kültürel gerçekliği yansıtmaktadır. Nitekim sanatçının ait olduğu toplumun kültür parametrelerini başarılı bir şekilde kullanması toplumun sanat eserlerini anlamasını, yorumlamasını ve bu eserlere sahip çıkmalarını kolaylaştırmakta ve bu anlayış aynı zamanda toplum sanat etkileşiminde sağlıklı bir iletişime de imkân vermektedir.

Toplumun yaşam biçiminin adeta bir hafızası ve neredeyse insanlık tarihi ile var olan sanat, sadece bireysel tercihlere indirgenecek kadar basit bir üretim alanı değildir. Zira hem bireysel düşünceler hem de kültürel değerlerle ilişkili olan sanat komplike bir uğraşı alanıdır ve üretiminden başlayarak izleyicisine sunum aşamasına kadar olan bütün süreç, sosyo-kültürel gerçeklik etkisindedir. Bu nedenle sanatta oluşan; biçim, içerik, üslup değişimleri ve sosyal algılanış tarzı, toplumun sosyo-kültürel değerleriyle paralel ilerlemekte ve bu durum toplumdan topluma göre değişebilmektedir.

Tüm bunların yanı sıra sosyo-kültürel değerler sanatçı tarafından işlenerek topluma yansıtılmakta ve böylece sanat bireylere rehberlik görevini de üstlenmektedir. Bahsi geçen bu değerler sanatta duygu ve düşüncelerle yoğrulmakta, ses, işaret, kelime ya da imajlar yoluyla sanat eserinde görünür olmaktadır. Sanatçı tarafından hayat bulan bu eserler bireylere yol göstermekte, böylece birlik ve beraberliğin korunarak sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Sosyal yaşamı bilinçlendirme ve bütünleştirme çabası yanında sahip olduğu nitelikleriyle etkili bir ifade alanı olan sanat, tüm bu özellikleriyle sosyo-kültürel gerçekliğin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesine imkân vermektedir. Zira sosyal yapıya, kültürel değerlere ve yaşanan değişimlere göre şekil alan sanat, toplumun diğer bütün kurumları gibi hem tarihsel hem de toplumsal nitelikler taşımakta, sosyal ve kültürel yaşama dair birçok konunun betimlenmesi konusunda bir araç rolünü üstlenmektedir.

Sonuç olarak geçmişten günümüze çeşitli işlevler yüklenerek varlığını sürdüren sanat, her dönem ve toplumun hâkim değerlerinin etkisinde farklı biçim ve içeriklerde yansımaları bulmuştur. Kusursuz ortaya çıkan bu farklılaşma sosyo-kültürel koşulların bir sonucudur. Zira bu koşulların farklılaşması sadece birey ve toplumu değil toplumun bir parçası olan sanata da yansımakta ve sanat sosyo-kültürel değerlerin depolandığı bir alan olarak şekillenmeye devam etmektedir.

Kaynakça

- Armağan, İ. (1992). **Sanat Toplum Bilimi Demokrasi Kültürüne Geçiş**. İzmir: İleri Kitabevi.
- Berger, J. (2003). **Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı**. Çev. M. Gürsoy Sökmen, Y. Salman. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çağan, K. (2006). Sanat Sosyolojisinin İmkanına ve İnşasına Dair. **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, (2), 11-31.
- Erbay, F. (2009). **Sanat Yönetiminin Boyutları**. İstanbul: T.C. İstanbul: Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Ersoy, A. (2002). **Sanat Kavramlarına Giriş**, İstanbul: Yorum Sanat Yayınevi.
- Eriş, S., M. (2009). **Sanat Sosyolojisine Giriş**. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Fischer, E. (2003). **Sanatın Gerekliliği**. Çev. Cevat Çapan. İstanbul: Payel Yayınları.
- Güngör, E. (2006). **"Edebiyat ve Din" İslam'ın Bugünkü Meseleleri**. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Moles, A., A. (1983). **Kültürün Toplumsal Dinamiği**. Çev. N. Bilgin. İzmir: E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 21.
- Mülayim, S. (2010). **İslam Sanatı**. Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.
- Nietzsche, F. (1994). **Tragedyanın Doğuşu**. Çev. İ. Z. Eyüboğlu. İstanbul: Say Yayınları.
- Özkeçeci, İ.,Özkeçeci, B. (2007). **Türk Sanatında Tezhip**. İstanbul: Seçil Ofset Yayınları.
- Şaylan, G. (2002). **Postmodernizm**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tezcan, M. (2011). **Sanat Sosyolojisi Giriş**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tolstoy, L., N. (2007). **Sanat Nedir?** Çev. M. Beyhan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tunalı İ. (2003). **Marksist Estetik**. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Wolff, J. (2000). **Sanatın Toplumsal Üretimi**. Çev. A. Demir. İstanbul: Özne Yayınları.